

УДК 619:616-092:614.91:636.2

Я.Г. КРУПНИК, канд. вет. наук, доцент

А.Р. МИСАК, канд. вет. наук, доцент

С.В. ЦІСІНСЬКА, канд. вет. наук, ст. викладач

С.К. ДЕМИДЮК, канд. вет. наук, доцент

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ОСТЕОДИСТРОФІЯ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ: ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ПАТОГЕНЕТИЧНІ МЕХАНІЗМИ, ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ

Наукові дані й результати досліджень підтверджують наявність шести груп факторів (умови годівлі; умови утримання; умови догляду; умови довкілля й сезонні фактори; генетичний і віковий фактори; фізіологічний стан і хвороби), які взаємодіють між собою й можуть стати причиною розвитку остеодистрофії у великої рогатої худоби. Їх слід враховувати під час діагностики, лікування й профілактики захворювання.

Важлива проблема ветеринарної науки – здоров'я тварин та їх ефективне господарське використання. Поряд із забезпеченням надійного епізоотичного благополуччя ветеринарні фахівці мають приділяти увагу профілактиці порушень обміну речовин, проводячи клінічний огляд тварин з використанням гематологічних, біохімічних тощо методів досліджень. Адже більшість хвороб обміну речовин, в основі яких лежать метаболічні порушення життєво необхідних компонентів, навіть із явищами компенсації, за відсутності своєчасного лікування й профілактики можуть набувати надалі масового характеру й проявлятися внутрішніми незаразними, хірур-

гічними й акушерськими хворобами, завдаючи галузі значних економічних збитків [1, 3, 6, 9]. Це стосується насамперед остеодистрофії, численні випадки якої реєструють в окремих районах західного регіону України й на яку не реагують належним чином через переважно субклінічний перебіг захворювання. Тому проблема остеодистрофії у ВРХ, зокрема високопродуктивних корів і молодняку на відгодівлі, ще залишається актуальною.

Передусім є проблеми в надійному кормовому забезпеченні. Адже корми для худоби часто бувають неякісними, а раціони не збалансовані за остеогенними макро- й мікроелементами, вітамінами, біологічно активними речови-

нами. Це спричинює значне поширення остеодистрофії із суттєвими структурними й незворотними змінами в організмі тварин, особливо опорно-рухової системи [1, 7]. Дослідження засвідчують, що хронічні безексудативні процеси суглобів, в основі патогенезу яких дистрофічно-дегенеративні зміни кісткової тканини, можуть уражати (включаючи й субклінічний перебіг хвороби) до 100% поголів'я [4].

Слід зазначити, що субклінічний перебіг остеодистрофії зустрічається значно частіше, ніж це зазначено в даних офіційної статистики. Такі розбіжності пов'язані з недосконалістю доклінічної діагностики хвороби, розуміння молекулярних механізмів патогенезу тощо [16].

Саме тому актуальними є пошуки шляхів та розроблення й використання тестів спрямованої доклінічної діагностики остеодистрофії, що забезпечить більш ефективну лікувальну й профілактичну роботу.

© Я.Г. Крупник, А.Р. Мисак, С.В. Цісінська, С.К. Демидюк, 2013

Мета роботи – вивчення основних факторів і патогенетичних механізмів виникнення й розвитку остеодинтрофії з метою більш ефективної діагностики, лікування й профілактики захворювання.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Об'єктом дослідження були високопродуктивні корови голштинської та чорно-рябої породи із середнім надоем 5 тис. кг молока за лактацію віком 3–7 років, які перебували на прив'язаному утриманні (у стійловий період) й належали господарствам західних районів України.

Кормові раціони для корів у зимовий період було складено з урахуванням живої маси 500–600 кг, надою молока 20–30 кг на добу жирністю 3,6–3,8% і за наявності кормів: сіно – 3–4 кг, солома – 4–5 кг, силос – 15–20 кг, кормовий буряк – 10–15 кг, комбікорм – 5–7 кг, а в окремих господарствах: морква – 5 кг і макуха – 1 кг.

За результатами диспансеризації було сформовано дві групи по 35 тварин у кожній – контрольну й дослідну (хворі на остеодинтрофію). Діагноз ставили на основі клінічних ознак захворювання з урахуванням анамнезу, аналізу годівлі тварин та за динамікою біохімічних показників крові [5].

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

На метаболізм кісткової тканини впливає низка факторів (див. рисунок) – основних і додаткових (або таких, що сприяють), які за певних умов можуть бути причетні до виникнення й розвитку остеодинтрофії.

Найбільш широко задіяні механізми остеодинтрофії через аліментарний фактор – нестачу необхідних поживних речовин (остеогенних елементів) і браку надлишок аліментарних (екзогенних) чинників їх засвоєння (аліментарна остеодинтрофія), а також через суттєві перешкоди у засвоєнні цих речовин з боку організму, що зумовлено порушенням функцій ендокринних органів, печінки та нирок (вторинна остеодинтрофія).

Етіологічні фактори остеодинтрофії

Умови годівлі (аліментарний фактор). Аліментарна остеодинтрофія – це системне захворювання кістяка худоби, основні причини якого – порушення годівлі й гіподинамія, а провідні фактори патогенезу – розлади фосфорно-кальцієвого метаболізму й дисбаланс між формуванням і резорбцією кісткової тканини. Саме тому аналіз і оцінка раціону годівлі займають першочергове значення у виявленні захворювання та запобіганні йому.

Аналіз раціонів засвідчив нестачу: кормових одиниць – 1–2,02 кг, фосфору – 15–20 г, кобальту – 5,14–6,40 мг, йоду – 6,35–7,73 мг. В окремих господарствах відзначено також нестачу цукру – 220–320 г, каротину – 35,75–45,8 мг, міді – 44,2–50,79 мг, цинку – 37,6–120,89 мг; надлишок кальцію – 18,18–59,8 г, заліза – 410–670 мг, перетравного протеїну – 61–104 г, цукру – 135,4–173,2 г.

У крові корів дослідної групи констатували зниження вмісту гемоглобіну (90,5±1,86 г/л) порівняно з контрольною на 19,48% (P<0,001); еритроцитів (4,8±0,12 Т/л) – на 20,26% (P<0,001); лейкоцитів (5,62±0,14 Г/л) – на 24,36% (P<0,001); еозинофілів (1,60±0,02%) – на 73,3% (P<0,001); сегментоядерних нейтрофілів (14,0±1,24%) – на 30% (P<0,01) та збільшення кількості лімфоцитів (74,0±3,18%) – на 16,71% (P<0,01) і моноцитів (7,2±0,15%) – на 14,28% (P<0,001). Отримані морфологічні показники крові вказують на порушення еритропоєзу.

Аналіз біохімічних показників крові корів, хворих на аліментарну остеодинтрофію, засвідчив, що вміст загального білка становив 64,82±3,12 г/л, що менше на 10,35% (P<0,001) порівняно з тваринами контрольної групи. Якісний склад білків істотно не змінювався. Співвідношення між альбумінами й глобулінами сироватки крові дослідної групи тварин було в межах фізіологічної норми. Вміст загального білірубіну, важливого показника функціонального стану печінки, в сироватці крові дослідної групи тварин становив 5,52±0,34 мкмоль/л, що на 31,43% (P<0,01) більше, ніж у тварин контрольної. Кількість сечовини, яка в жуйних синтезується в печінці та є одним з кінцевих продуктів обміну білків, була в межах нормальних значень і становила в дослідній групі 4,58±0,36 ммоль/л. Функцію нирок оцінювали за концентрацією креатиніну в сироватці крові. Його вміст у тварин дослідної групи становив 117,7±5,12 мкмоль/л, тоді як у тварин контрольної – 94,4±5,18 мкмоль/л (P<0,001). Дефіцит каротину в раціонах корів проявлявся низьким вмістом його в сироватці крові й у тварин дослідної групи становив 3,37±0,04 мкмоль/л, що на 21% нижче від показників контрольної (P<0,1).

У більшості корів дослідної групи відзначено гіпоглікемію (в середньому 2,25±0,11 ммоль/л), що пов'язано з недостатнім забезпеченням їх легкоперетравними вуглеводами. Вміст холестерину

рину в дослідній групі становив у середньому $3,53 \pm 0,41$ ммоль/л і був вищий на 26% ($P < 0,1$), ніж у контрольній. Лужний резерв крові корів дослідної групи був на 12% нижчим порівняно з контрольною і становив у середньому $39,24 \pm 2,24$ об% CO_2 ($P < 0,1$), що свідчить про метаболічний (обмінний) ацидоз, який розвивається за рахунок аліментарного фактора й гіподинамії. Вміст хлоридів у тварин дослідної і контрольної груп істотно не змінювався і дорівнював відповідно $91,76 \pm 3,81$ та $92,18 \pm 3,44$ ммоль/л, що відповідає нижній межі фізіологічної норми.

Показники загального кальцію в хворих корів становили в середньому $1,65 \pm 0,14$ ммоль/л і були нижчими на 21,4% порівняно з контрольною групою ($P < 0,01$). Як відомо, кальцій виконує регуляторну роль у багатьох фундаментальних фізіологічних процесах, проте це можливо лише на тлі низької й стабільної концентрації катіона в клітинах [2]. Основними причинами гіпокальціємії є низьке забезпечення корів вітаміном D, який посилює абсорбцію іонів кальцію в кишечнику, та низьке співвідношення між кальцієм і фосфором у раціоні.

Уміст фосфору в сироватці крові дослідної групи тварин становив $1,30 \pm 0,06$ ммоль/л, що на 12,1% нижче, ніж у тварин контрольної ($P < 0,01$). Фосфор необхідний для фосфорилування й окиснення багатьох важливих субстратів обмінних процесів. Причиною гіпофосфатемії в корів є насамперед недостатнє надходження фосфору з кормами. Вміст натрію й калію знаходився у верхніх межах фізіологічної норми й становив у тварин дослідної групи відповідно $160,3 \pm 4,66$ і $4,62 \pm 0,17$ ммоль/л. Показники заліза й цинку знаходились у межах допустимих значень і становили у хворих тварин відповідно $22,34 \pm 0,30$ і $21,3 \pm 1,18$ мкмоль/л. Кількість міді в тварин контрольної та дослідної груп була в нижніх межах норми і становила $12,4 \pm 0,18$ та $12,6 \pm 0,24$ мкмоль/л.

Концентрація марганцю в обох групах тварин була нижчою від норми й у хворих на аліментарну остеодистрофію

корів дорівнювала $1,87 \pm 0,03$ мкмоль/л, що на 15% менше, ніж у корів контрольної групи ($P < 0,001$). Марганець активує глікозилтрансферази. За його нестачі активність їх знижується, що зумовлює аномалії розвитку скелета, порушення хондрогенезу, росту кісток лицьового відділу черепа, відбувається резорбція органічних речовин і мінеральних сполук, тобто розвивається рахіт і остеодистрофія [2].

Уміст кобальту й йоду в обох групах тварин був дуже низьким – його середні показники в дослідній групі корів становили $0,17 \pm 0,01$ мкмоль/л і були нижчими на 39,28% ($P < 0,001$), ніж у контрольній. За нестачі кобальту порушуються процеси синтезу органічної й мінеральної частин кістки, розвивається ензоотична остеодистрофія [2].

Показники йоду в тварин дослідної і контрольної груп знаходились у нижніх межах нормальних величин ($318,0 \pm 26,16$ і $364,0 \pm 28,13$ нмоль/л). Уміст йоду в корів, хворих на аліментарну остеодистрофію, був нижчим на 12,64% ($P < 0,1$). Як відомо, йод входить до складу гормонів щитоподібної залози, які регулюють основні види обміну речовин в організмі. У корів дослідної групи зросла також активність лужної фосфатази, середні показники якої становили $178,0 \pm 4,61$ од/л і були на 30,88% вищими, ніж у контрольній групі ($P < 0,001$).

Морфологічні й біохімічні зміни крові корів, хворих на аліментарну остеодистрофію, свідчать про суттєве порушення обміну речовин у їхньому організмі, зокрема фосфорно-кальцієвого, що веде до функціональної й структурної зміни кісткової тканини [10, 15].

Отже, недостатня й неповноцінна годівля (за мінеральним складом, протеїном, енергією, вітамінами D, A, C) відіграє основну роль у виникненні аліментарної остеодистрофії [10].

Разом з тим у патогенезі захворювання важливе значення має порушення в раціоні цукрово-протеїнового співвідношення, солей кальцію і фосфору, а також лужних і кислих еквівалентів. Таке явище спостерігають при згодовуванні значної кількості озимого жита, ку-

курудзи, коренебульбоплодів, соломи (які містять мало кальцію), при концентратному типі годівлі, великій кількості в раціоні силосу, барди, жому [3]. Певну роль в етіології аліментарної остеодистрофії у тварин відіграє дефіцит природних фітоестрогенів, які потрапляють в організм переважно при поїданні бобових рослин.

Важливе значення має дефіцит магнію – третього за вмістом макроелемента кісткової тканини, деяких мікроелементів – марганцю, цинку, кобальту, міді, йоду та надлишок стронцію, барію, алюмінію й заліза, а також натрію хлориду.

Потреба великої рогатої худоби у вітамінах залежить від живої маси, фізіологічного стану й рівня молочної продуктивності.

Вітамін A виконує такі метаболічні функції: зорову, у забезпеченні якої використовується приблизно 1% наявних в організмі тварин запасів зазначеного вітаміну, та системну, тобто йдеться про вплив вітаміну A на ріст, репродукцію, імунну й антиоксидантну функції, диференціацію епітеліальних клітин тощо [13].

Про участь вітаміну A у формуванні кісток свідчить наявність рецепторів ретиноевої кислоти в остеобластах і остеокластах, які є основними клітинами кісток. Як нестача, так і надлишок вітаміну A в раціоні тварин негативно впливають на їх структуру. При додаванні до силосного раціону корів 10 тис. МО вітаміну A на 100 кг живої маси у крові тварин вірогідно підвищується вміст білка, кальцію, фосфору [13].

На процес всмоктування каротину в стінки тонкого кишечника та його трансформацію в ретинол позитивно впливають повноцінний за амінокислотним складом білок, антиоксиданти (селен, токоферол), глутатіон, вітамін B_{12} , цистеїн, а також збалансований за фосфором, цинком, цукром та самим каротином раціон. Слід зазначити, що тварини погано засвоюють велику кількість каротину після тривалого періоду його недостатності в раціоні в зимово-весняний період. Нітрати й нітрити негативно впливають на перетворення каротину й засвоєння вітаміну А. Біотрансформація каротину значною мірою залежить від стану ендокринної системи, особливо щитоподібної залози [2].

Як правило, потреба великої рогатої худоби в каротині при випасанні на доброякісному пасовищі чи згодовуванні необхідної кількості зелених кормів забезпечується достатньою мірою, однак за висококонцентратного (із низьким вмістом сіна) та силосного типу годівлі в раціоні худоби спостерігається дефіцит каротину (вітаміну А). У стійловий період при низькій якості кормів або при тривалому їх зберіганні потреба високопродуктивних тварин у каротині забезпечується недостатньо. Виникає також дефіцит інших жиророзчинних вітамінів у молоці, яке недостатньо впливає на обмін речовин і фізіологічні функції в організмі телят. Тому усунення дефіциту вітаміну А за рахунок застосування синтетичного препарату разом з вітамінами D і E дозволяє забезпечити потребу корів і те-

лят у жиророзчинних вітамінах у зимовий період, коли їх вміст у кормах зменшується.

D-гіповітаміноз може бути причиною розвитку різних захворювань, передусім рахіту й остеодистрофії. Дефіцит вітаміну D викликає в корів остеомаліцію, яка характеризується порушенням мінералізації кісткової тканини. На ранніх стадіях остеомаліції у плазмі крові тварин спостерігається зниження концентрації $25\text{OH}D_3$ і $1,25(\text{OH})_2D_3$, а на пізніх стадіях – концентрації кальцію й фосфору та підвищення активності лужної фосфатази.

Забезпечення організму тварин вітаміном D здійснюється за рахунок асиміляції екзогенного вітаміну D_2 (частково D_3) з кормів та ендогенного синтезу вітаміну D_3 в шкірі під впливом ультрафіолетового випромінювання. Екзогенний вітамін D_2 всмоктується в тонких кишках (засвоюваність – 30–50%), надходить у кровотік і транспортується в печінку у складі хіломікронів, де відбувається його метаболізм із перетворенням у $25\text{OH}D_3$ шляхом гідроксилювання, після чого виділяється в кров і транспортується до тканин, де відбувається його дальший метаболізм. Ендогенний вітамін D_3 , який синтезується в шкірі, транспортується у вигляді комплексу з вітамін-D-зв'язувальним білком та ліпопротеїнами низької щільності [2, 13]. Близько 70% вітаміну D поглинають із кровотоку клітини печінки. Накопичення вітаміну D_3 в ретикулоцитах і його наступний транспорт у гепатоцити підтримують фізіологічний рівень

вітаміну протягом 3–4 місяців [2]. Тому дуже важливо забезпечити тварин вітаміном D ще до початку їх стійлового утримання.

Синтезований у печінці $25\text{OH}D_3$ транспортується в нирки, де гідроксилюється з утворенням гормонально активних метаболітів вітаміну D_3 . Серед них найбільш активні $1,25(\text{OH})_2D_3$ і $24,25(\text{OH})_2D_3$, що безпосередньо впливають на фосфорно-кальцієвий обмін, активують процеси диференціювання й проліферації остеобластів і хондроцитів [2].

Крім того, брак вітаміну С сприяє розвитку остеохондропатії, яка виникає за остеодистрофії, й утворенню узур на суглобових площинах, що підтверджено гістохімічним методом [12]. І хоча прийнято вважати, що організм худоби здебільшого забезпечений вітаміном С, однак залежно від умов утримання, годівлі, особливостей індивідуального розвитку та при хворобах тварини можуть відчувати дефіцит цього вітаміну, й тоді їх резистентність, продуктивність і ріст знижуватимуться.

Умови утримання (активний рух, інсоляція). Суттєвим фактором виникнення остеодистрофії, як і інших захворювань кінцівок, є негативні моменти в утриманні худоби. Характерна для стійлового утримання гіподинамія негативно позначається на всіх видах обміну речовин, зокрема мінеральному. Розвитку остеодистрофії сприяють недостатня вентиляція, високе магнітне поле в приміщеннях, де знаходяться тварини, тощо [15].

Пасовищне утримання худоби має багато переваг перед стійловим. Адже активний рух тварин на чистому повітрі й сонячне проміння позитивно впливають на всі функції організму, сприяють росту молодняка й доброму розвитку кістяка, м'язів і органів. У дорослих тварин активні рухи зміцнюють кінцівки, правильно стирається ріг ратиць. Народжений від таких тварин молодняк більш життєздатний.

Тому для збереження поголів'я й підвищення продуктивності тварин особливе значення мають регулярні прогулянки, які стимулюють фізіологічні процеси й загартовують організм, підвищуючи його здатність протистояти різко зміненим метеорологічним факторам, сприяють нормальному кровообігу, попереджають розвиток остеомаліції, добре позначаються на репродуктивній функції, забезпечують тренування органів руху [8].

Умови догляду (догляд за шкірою, кінцівками). Поряд з гігієною годівлі й утримання тварин важливе значення мають гігієнічні заходи з догляду за ними. При відсутності чи недостатньому й нераціональному догляді ефективність найкращої годівлі й пристойних приміщень значно зменшується, падають продуктивність і якість отриманої продукції [8].

Правильний догляд за шкірою посилює її основні функції, підтримує організм у нормальному тонусі, що визначає загальний стан, обмін речовин, реакцію на зовнішні подразники, здатність до процесів регенерації, активність у виробленні імунітету. А через

відсутність належного догляду за шкірою порушується обмін речовин у всьому організмі. Особливо важливий такий догляд при стійловому утриманні.

Велике значення мають гігієнічні заходи й правильна розчистка ратиць. Адже за остеодистрофії надмірно відрослі ратиці додатково впливають на зміну постави кінцівок, спричиняють ускладнення – надриви чи розриви сухожилків, тендиніти, бурсити, ламініт, пододерматит, виразку м'якуша, короніт тощо [1].

Умови доквілля й сезонні фактори.

Остеодистрофія як масове захворювання зазвичай спостерігається під час зимового стійлового утримання, ближче до весни. У місцях із недостатньою кількістю найважливіших мікроелементів у ґрунтах, рослинах і кормах це захворювання спостерігають і в літній період [3], до того ж воно важче проявляється в засушливі роки в регіонах із піщаними ґрунтами, а в дощові – із торф'яними ґрунтами чи такими, які містять значну кількість розчинних солей магнію, барію, бору й стронцію [15]. Позначається також утримання поголів'я на забруднених радіонуклідами територіях [1, 9, 11]. Тому слід ураховувати особливості природних техногенних і біогеохімічних зон і провінцій при діагностиці захворювань (зокрема мікроелементозів) та їх лікуванні й профілактиці.

Умови доквілля впливають і на обмін вітамінів, зокрема вітаміну D, однак найбільше позначаються на його вмісті в раціоні, молозиві й молоці корів сезонні фактори, від яких залежить тип годівлі й спосіб утримання тварин. Так,

вміст вітаміну D і окремих його метаболітів у молозиві й молоці корів у літній період значно вищий, ніж у зимовий, адже відомо, що він утворюється в шкірі людини й тварин під дією сонячного проміння. Так склалося в процесі еволюції, а в кормах вміст цього вітаміну незначний. Тому ультрафіолетове опромінення тварин у зимово-стійловий період є ефективним способом забезпечення їх потреби у вітаміні D. Крім того, екзогенний вітамін D, який тварини споживають із кормом, у печінці інактивується подібно до ксенобіотиків. Цим пояснюється вища біологічна дія вітаміну D при парентеральному введенні його тваринам з лікувальною метою, ніж при оральному [13].

Генетичний (порода, продуктивність) та віковий фактори. Процеси росту тварин знаходяться під гормональним контролем, який значною мірою залежить від генетичних факторів. У свою чергу оптимальна реалізація генетичної програми, яка забезпечує ріст тварин, залежить від ступеня забезпечення їх потреби в енергії, протеїні, вітамінах, макро- і мікроелементах.

Іонний обмін у кістковій тканині тісно пов'язаний із кишковою абсорбцією і нирковою екскрецією мінеральних елементів, які знаходяться під контролем паратиреоїдного гормону, кальцитоніну, гормону росту (соматотропний гормон, СТГ), статевих і інших гормонів. Особливу роль у регуляції цих процесів відіграє $1,25(\text{OH})_2\text{D}_3$, який характеризується гормональними властивостями. Дослідження, проведені на ВРХ, вівцях, свинях, кролях, курях, засвідчи-

ли, що вміст $1,25(\text{OH})_2\text{D}_3$ у плазмі крові молодняку значно вищий (24–118 пг/мл), ніж у дорослих тварин (14–67 пг/мл). Коли зростає потреба тварин у кальції та фосфорі, в нирках підвищується активність 1α -гідроксилази, що веде до посилення синтезу $1,25(\text{OH})_2\text{D}_3$. Разом з тим стимулююче впливає на синтез $1,25(\text{OH})_2\text{D}_3$ СТГ, який посилено продукують молоді тварини [2, 13]. Отже, їх слід забезпечувати необхідними поживними речовинами, у т. ч. остеогенними елементами.

У високопродуктивних молочних корів у період вагітності та через надмірні витрати кальцію на початку лактації дуже часто порушується кальцевий гомеостаз. Згідно з вітчизняними й зарубіжними даними, в корів голштино-фризької та інших порід із продуктивністю понад 6500 кг молока захворюваність на післяродову гіпокальціємію у стійловий період становить 22–30%. У той же час післяродовий парез має місце в 15–17% випадків [14]. Тому автори роблять висновок, що гіпокальціємія у післяродовий період значно більш поширене явище, ніж класична форма післяродового парезу, що супроводжується характерними клінічними ознаками.

Гіпокальціємію реєструють здебільшого в корів після третьої лактації, найчастіше – у високопродуктивних тварин. Цьому сприяє зменшення в їх тканинах кількості рецепторів, які зв'язують $1,25(\text{OH})_2\text{D}_3$. Як відомо, регу-

ляторна дія вітаміну D в організмі корів залежить від рівня $1,25(\text{OH})_2\text{D}_3$ у крові та кількості рецепторів у тканинах. Кількість рецепторів $1,25(\text{OH})_2\text{D}_3$ із віком і в період лактації зменшується, а в кінці тільності – збільшується; після отелення – зменшується на 30% [13].

За деякими даними [14], найбільш уразливий період в обміні кальцію – перші 5 днів лактації, коли його вміст був зменшений у 97% корів і становив 1,60–2,28 ммоль/л. Надалі його вміст вірогідно підвищувався на 15–20-ту добу після родів, проте навіть на 83–103-тю добу він не відновлювався в третини корів. У той же час у ранній післяотельний період (до 5-ї доби) зменшується вміст фосфору – гіпофосфатемію встановлено у 59% тварин. І хоча в період роздою гомеостаз фосфору характеризується вірогідним збільшенням, але вже на 46–62-гу добу після родів встановлено гіпофосфатемію, яка поглиблюється в період максимальної продуктивності (45–103-тя доба лактації). Її виявляють у 92% корів. Отже, з наближенням до максимальної лактації в період роздою високопродуктивних корів невідповідність потреб і реалій мінерального й вітамінного живлення може бути причиною розвитку гіпокальціємії, гіпофосфатемії й остеодистрофії [14].

Не виключена вроджена патологія фосфорно-кальцієвого і D-вітамінного обміну [2].

Фізіологічний стан і хвороби.

Засвоєння тваринами остеогенних елементів, зокрема кальцію й фосфору, значно залежить від їх фізіологічного стану: воно підвищується в період інтенсивного росту, коли відбувається мінералізація скелета, під час вагітності, що обумовлено мінералізацією кісток плоду, а також у період лактації внаслідок виділення значної їх кількості з молоком.

Етіологічну роль в остеодистрофії відіграють стреси. Вони супроводжуються посиленням продукції глюкокортикоїдів, які пригнічують синтез $1,25(\text{OH})_2\text{D}_3$, спричиняють деградацію білкової матриці кісткової тканини й втрату солей кальцію.

Розвитку остеодистрофії сприяють порушення функцій ендокринних органів, печінки та нирок [2, 3]. При хворобах печінки (гепатодистрофія, гепатит, цироз, пухлини, абсцеси) порушуються обмін і депонування вітамінів A, D; за зниженого синтезу жовчних кислот і секреції жовчі вітамін D у кишечнику не всмоктується, зменшується розчинність і всмоктування солей кальцію.

За нефротичного синдрому, коли підвищується втрата комплексу вітамін-D-зв'язувальний білок – метаболізм вітаміну D_3 , констатують порушення обміну вітаміну D у нирках. Гостра й хронічна ниркова недостатність спричинюють гіпокальціємію і гіпофосфатемію.

За хронічного гастроентериту порушується синтез вітаміну A, недостатньо засвоюються кальцій, фосфор і вітамін D у кишечнику. Порушення вмісту кальцію в сироватці крові виявляють також при хронічному перебігу бронхопневмонії.

Паразитарні хвороби, спричинюючи інтоксикацію організму, також впливають на обмін речовин, зокрема мінеральний, що веде до сповільнення росту й розвитку тварин.

Встановлено [17], що субклінічний мікотоксикоз суттєво позначається на обміні речовин, зокрема мінеральному. У половини стада корів, яким згодовували уражене зерно, виявили гіпокальціємію, а дослідження сечі вказало на субклінічний кетоз. А при згодовуванні ураженого буряку зазначене захворювання (9,24–8,94 мг/дл) реєстрували майже в усіх тварин стада.

Взаємодія факторів. Крім звичайного поєднання факторів (наприклад, умови годівлі й утримання) може бути особливе, наприклад за утримання тварин на радіоактивно забрудненій території (вплив аліментарного й територіального (умови довкілля) факторів).

ВИСНОВКИ

1. У корів деяких господарств західних районів України виявлено порушення обміну речовин, яке характеризується низькими показниками в крові

загального білка, глюкози, каротину, загального кальцію, неорганічного фосфору, йоду, кобальту, міді, марганцю й лужного резерву при верхніх межах норми показників натрію, калію та лужної фосфатази.

2. До виникнення остеодинтрофії причетні такі фактори: умови годівлі, догляду, утримання; доквілля й сезонні фактори; генетичний і віковий фактори; фізіологічний стан і хвороби, а також взаємодія факторів. Всебічне їх урахування – надійна основа профілактики порушень обміну речовин, зокрема мінерального, і забезпечення здоров'я й високої продуктивності тварин.

3. Депонування жиророзчинних вітамінів у печінці створює необхідність забезпечення ними (особливо вітаміном D) тварин ще до постановки їх на стійлове утримання.

4. Більший уміст у крові молодняка вітаміну 1,25(OH)₂D₃, який регуляторно впливає на процеси мінералізації й резорбції кісткової тканини, вимагає забезпечення молодих тварин усіма необхідними компонентами живлення, особливо остеогенними речовинами.

5. З метою виявлення тенденції до захворювання на остеодинтрофію слід брати до уваги поряд з нормативними показниками результати біохімічного дослідження крові контрольної та дослідної груп тварин.

6. Аліментарна остеодинтрофія – сприятливий фактор виникнення деяких хірургічних захворювань кінцівок.

7. Планова комплексна диспансеризація корів дає змогу ранньої діагностики різних патологічних станів (поліморбідної патології) і субклінічних форм захворювань та своєчасної корекції порушень обміну речовин, зокрема мінерального.

СПИСОК

ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Борисевич Б.В.** Етіологія, патогенез і патоморфологія остеодинтрофії великої рогатої худоби: автореф. дис. ... докт. вет. наук: 16.00.02 «Патологія, онкологія та морфологія тварин» / Б.В. Борисевич. – К., 1999. – 35 с.
2. **Ветеринарна клінічна біохімія** / В.І. Лев-

- ченко, В.В. Влізло, І.П. Кондрахін та ін.; за ред. В.І. Левченка, В.Л. Галяса. – Біла Церква, 2002. – 400 с.
3. **Внутрішні незаразні хвороби тварин** / М.О. Судаков, М.І. Цвіліховський, В.І. Береза та ін.; за ред. М.О. Судакова. – К.: Мета, 2002. – 352 с.
4. **Гамота А.А.** Особливості патогенезу остеохондрозу (остеохондропатії) у худоби / А.А. Гамота, Я.Г. Крупник, С.В. Цісінська // *Наук. вісник ЛНАВМ ім. С.З. Гжицького*. – 2004. – Т. 6. – № 3. – Ч. 1. – С. 60–66.
5. **Демидюк С.К.** Стан обміну речовин у корів, хворих на аліментарну остеодинтрофію, в західній біогеохімічній зоні України / С.К. Демидюк // *Науковий вісник ЛНАВМ ім. С.З. Гжицького*. – 2005. – Т. 7. – № 3 (26). – Ч. 1. – С. 33–39.
6. **Завірюха В.І.** Обґрунтування патогенетичної єдності окремих хірургічних, акушерських і внутрішніх незаразних захворювань корів, принципи їх лікування та профілактики / В.І. Завірюха, С.В. Цісінська, А.Р. Мисак, Я.Г. Крупник // *Ветеринарна медицина України*. – 2004. – № 4. – С. 18–21.
7. **Загальна ветеринарна хірургія** / І.С. Панько, В.М. Власенко, М.В. Рубленко та ін.; за ред. І.С. Панька. – Біла Церква: БДАУ, 2008. – 328 с.
8. **Зоогігієна** с основами ветеринарії и санитарії / В.Ф. Костюнина, Е.И. Туманова, Л.Г. Демидчик. – М.: Агропромиздат, 1991. – 480 с.
9. **Клінічна діагностика внутрішніх хвороб тварин** / В.І. Левченко, В.В. Влізло, І.П. Кондрахін та ін.; за ред. В.І. Левченка. – Біла Церква: БДАУ, 2004. – 608 с.
10. **Кондрахін І.П.** Аліментарные и эндокринные болезни животных / И.П. Кондрахин. – М.: Агропромиздат, 1989. – 256 с.
11. **Кравців Р.Й.** Еколого-радіаційна ситуація Волинської області та результати радіаційного контролю при виробництві молока і яловичини / Р.Й. Кравців, М.В. Демчук, А.А. Гамота та ін. // *Матер. II Міжнар. міжкафедр. симпозіуму з питань гігієни тварин*. – ЛАВМ. – 1996. – С. 111–116.
12. **Крупник Я.Г.** Вітаміні С в етіопатогенезі остеохондрозу (остеохондропатії) бугайців / Я.Г. Крупник // *Наук. вісник ЛДАВМ ім. С.З. Гжицького*. – 2000. – Т. 2. – № 2. – Ч. 1. – С. 109–112.
13. **Куртяк Б.М.** Жиророзчинні вітаміни у ветеринарній медицині і тваринництві /

Б.М. Куртяк, В.Г. Янович. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 426 с.

14. **Левченко В.І.** Стан фосфорно-кальцієвого обміну у високопродуктивних корів / В.І. Левченко, О.С. Петренко, А.Ю. Мельник // *Наук. вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького*. – 2009. – Т. 11. – № 2 (41). – Ч. 1. – С. 166–170.
15. **Уразаев Н.А.** Эндемические болезни сельскохозяйственных животных / Н.А. Уразаев, В.Я. Никитин, А.А. Кабыш и др. – М.: Агропромиздат, 1990. – 271 с.
16. **Федорович В.Л.** Сучасні напрямки молекулярної діагностики остеодинтрофії корів / В.Л. Федорович, С.К. Демидюк, А.О. Драчук // *Сільський господар*. – 2010. – № 5–6. – С. 28–31.
17. **Marczuk J.** Hematological and biochemical changes in dairy cows affected by subclinical mycotoxycoses – two clinical cases / J. Marczuk, K. Lutnicki, M. Gajeci // *Наук. вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького*. – 2011. – Т. 13. – № 4 (50). – Ч. 1. – С. 526–531.

Одержано 18.03.2013

Остеодистрофія крупного рогатого скота: основні фактори, патогенетичні механізми, профілактичні заходи. Я.Г. Крупник, А.Р. Мисак, С.В. Цісінська, С.К. Демидюк

Определен ряд факторов, которые могут быть причиной развития остеодинтрофии у крупного рогатого скота: условия кормления, содержания, ухода; окружающая среда и сезонные факторы; генетический и возрастной факторы; физиологическое состояние и болезни, а также взаимодействие факторов. Всесторонний их учёт может стать надёжной основой профилактики нарушений обмена веществ, в т. ч. минерального, и обеспечения здоровья и высокой продуктивности животных.

Osteodystrophy of cattle: general factors, pathogenetic mechanisms, prophylactic measures. Ya.G. Krupnyk, A.R. Mysak, S.V. Tsisinska, S.K. Demydjuk

It was defined some factors, which may cause the development of osteodystrophy in cattle: feeding conditions, the content, cave; environment and season factors; genetic and age factors; physiological state and diseases; factors correlation. Detailed consideration of these factors can serve as reliable general prophylactics of metabolism violation, mainly mineral and conclusive factor of healthy ensuring and high animals productivity. ◉